

УДК 37.035:014

АКСІОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Войтович Ігор Станіславович
м.Рівне

У статті описано систему цінностей майбутніх учителів інформатики. Показано, що зміст поняття «цінності» включає п'ять професійно-цінних якостей особистості: громадянські якості; ставлення до праці і професії; інтереси, нахили до даної сфери діяльності; спеціальні здібності; навички, знання, досвід. Виділено принципи формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів інформатики. З'ясовано, що професійно-ціннісні орієнтації слід цілеспрямовано формувати в студентів протягом усього періоду навчання, адже вони визначають напрям і рівень активності та суттєво впливають на професійні якості майбутніх учителів інформатики.

Ключові слова: майбутні учителі інформатики, цінності, професіоналізм

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ураховуючи, що значно підвищилася роль цінностей у житті суспільства й, зокрема, в освіті як однієї з його інституцій, усе більша частина науковців і освітян наголошує на необхідності здійснення професійно орієнтованої підготовки й педагогічної діяльності на аксіологічних засадах, що сприятиме поширенню значного прошарку освітньої культури й виробленню нових цінностей у процесі професійної діяльності. Система цінностей педагога – його внутрішній світ, що виникає переважно як результат процесу його професійно-педагогічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах (ВПНЗ). У структурі професійно-педагогічної підготовки учителя цінностям належить особливе місце як фундаменту, на який спираються всі інші компоненти системи, і які виступають орієнтирами поведінки та формування життєвих і професійних установок студентів, майбутніх учителів.

Аналіз наукових праць В.Г.Алексєєвої [1], І.Д.Бега [2], Т.В.Бутківської [5], А.Г.Здравомислова [7], І.С.Кона [9], Р.В.Павелківа [10], О.П.Сергеєнкової [11] дозволяє стверджувати, що проблема цінностей та ціннісних орієнтацій частково розкрита в сучасній вітчизняній і зарубіжній науці. У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях проблема цінностей є однією з базових, оскільки система ціннісних ставлень особистості детермінує поведінку людини протягом усього життєвого шляху.

Розвиток особистості учителя здійснюється якісніше і ґрунтовніше в умовах, коли пріоритетним у змісті професійно-педагогічної підготовки є аксіологічний компонент, що уособлює необхідність залучення учителя до методологічних, теоретичних і прикладних знань про цінності, про їх природу, механізми розвитку і способи функціонування, а також про професійно-педагогічні цінності, що характеризують професійне становлення і самовдосконалення особистості сучасного учителя.

Формування цілей статті. Професійна підготовка у ВПНЗ не повинна обмежуватись лише передачею певних знань і формуванням професійних навичок. Вона повинна мати тісний зв'язок із професійною орієнтацією особистості, із формуванням певної системи цінностей, які є характерними для представників педагогічної професії.

Усвідомлення майбутніми учителями інформатики

завдань та вимог професії, а також своїх особистісних характеристик та їх відповідність вимогам учительської діяльності виступають важливою умовою особистісно-професійного зростання студента ВПНЗ.

Виклад основного матеріалу. На зв'язок цінностей і діяльності через поняття «цінність» і «потреба», «цінність» та «ідеал» указує А.Г. Здравомислов [7], який наголошує на тому, що потреба як чинник діяльності спонукає людину до певного вибору ціннісних орієнтирів згідно з системою власних цінностей, а ідеал у такому контексті виступає як бажаний еталон, досконалий взірець з точки зору ціннісного моделювання реальності. Він звернув увагу на триаду категорій, що детермінують соціальну дію. Потреби і інтереси взаємодіють один з одним на різних рівнях (індивіда, групи, соціуму, суспільства), але лише досягаючи ціннісного вигляду, перетворюються в активні детермінанти соціальної дії.

У сучасному освітньому процесі ВПНЗ питома вага такої діяльності є незначною, тому зміст і технології професійно-педагогічної освіти потребують вдосконалення і розроблення [3].

У наведеній інтерпретації термін «цінність» виступає синонімом таких понять, як смисл та значущість. Учений наголошує також і на тому, що практичне ставлення людини до світу полягає у виділенні нею значущих предметів, уявлень, цінностей. Життєві цінності й потреби впливають на людину та детермінують її поведінку. Ми поділяємо цю позицію і вважаємо, що сутнісний зміст поняття «цінності» найкращим чином висвітлюється саме через смислову значущість цього утворення для особистості.

Цінності пов'язані також із людськими потребами й інтересами в системі їх багатограних суспільних відносин. Із великої кількості цінностей суб'єкт, як правило, обирає ті, що входять до особистісної системи цінностей. Синонімічними поняттями до цінностей є, на думку багатьох дослідників, інтереси й переконання. Саме через інтереси та переконання утворюються особистісні цінності, що проявляються у вигляді складної сукупності суперечливих мотивів і стимулів.

Український вчений С.У.Гончаренко трактує поняття «ціннісні орієнтації» як «вибіркову, відносно стійку систему спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтовану на певний аспект соціальних цінностей». Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку особистості, її участі в трудовій діяльності. Розрізнення найчастіше проводиться за віссю «загальне – індивідуальне» або «те, що існує реально, те, що рефлексивно усвідомлюється» [6, с.493]. Але, з нашої точки зору, вірною також є думка про цінності як аспект мотивації, а ціннісні орієнтації – суб'єктивні конструкти цінностей або різновидів соціальних настанов.

Дослідник проблем профорієнтації Є.О.Клімов вказує на п'ять професійно-цінних якостей особистості [8]:

- 1) громадянські якості;
- 2) ставлення до праці і професії;
- 3) інтереси, нахили до даної сфери діяльності;
- 4) спеціальні здібності;

5) навички, знання, досвід.

Автор наголошує, що кожна професійно важлива якість, якщо вона розглядається ізольовано, не може бути єдиною підставою для вирішення питання про професійне самовизначення і самореалізації особистості.

Згідно з періодизацією розвитку в онтогенезі, описаною Р.В.Павелківим [10], О.П.Сергеєнковою [11], вік від 17 до 25 років визначається як початок етапу активної індивідуалізації. Цей період у духовному розвитку людини знаменує її входження у новий вимір життя, особисте залучення до професії, становлення світогляду як системи переконань й ціннісних орієнтацій. І.С.Кон [9], розкриваючи психологію юнацького віку, відзначає, що у цей період складаються когнітивні й емоційно-особистісні передумови становлення світогляду. Водночас «ціннісні уявлення особистості у цьому віці схильні до частих коливань, змін, не наділені до кінця сформованим особистісним смислом, не мають міцної світоглядної основи» [9, с.23]. Водночас, критеріями успішності становлення особистості в юнацькому віці є зрілість ціннісної системи (чітка ціннісна ієрархія, домінування вищих життєвих цінностей, усвідомленість сенсу життя, творча самоактуалізація); узгодженість декларованих і реально діючих цінностей тощо. Тому важливим завданням роботи зі студентами є формування світоглядних ціннісних структур особистості.

Конкретні характеристики й закономірності процесу формування системи ціннісних орієнтацій особистості визначаються дією різних внутрішніх і зовнішніх чинників: рівнем розвитку когнітивної й емоційно-вольової сфери, особливостями соціального середовища, характером і формою психологічної дії, специфікою порушень психічної діяльності. Вказані чинники, що можуть бути загальними або різними для кожної окремої людини, складають в сукупності фон, на якому реалізується та чи інша діяльність. Ціннісно-смилова сфера молодого покоління мусить піддаватися цілеспрямованому формуванню, якщо ми хочемо забезпечити «розширене відтворення» культурної спадщини суспільства, еволюційну, безкризову наступність суспільних ідеалів. Т.В.Бутківська зазначає, що «цінності формуються в результаті усвідомлення соціальним суб'єктом своїх потреб у співставленні їх з предметом навколишнього світу або в результаті відношення, що реалізується в акті оцінки» [5].

А.В.Брушлинський піднімає питання про те, «наскільки інші люди й суспільство в цілому мають моральне право виховувати, формувати людину в дусі строго визначених моральних цінностей» [4]. Вирішальну роль у розв'язанні цього протиріччя він віддає «співтворчості» у спільній діяльності суб'єктів навчання – «це творчість перш за все саме загальнолюдських цінностей, оскільки вони утворюють загальний і тому найміцніший фундамент духовності, на основі якого кожен обирає й прокладає свій життєвий шлях, формуючи конкретні й приватні моральні цінності та ідеали» [1].

Психологічним механізмом інтеріоризації соціальних цінностей у вигляді, наприклад, моральних норм і вимог до поведінки індивіда є, на думку І.Д. Бега, воля. Будучи за своєю суттю системною когнітивно-афективною цілісністю, воля здатна штучно завдяки рефлексії викликати у суб'єкта емоційне спонукання до прийняття змісту тієї чи іншої цінності, норми. Відповідальність за

організацію процесу морального виховання покладається на педагога, який повинен володіти засобами створення спеціальних виховних ситуацій. Необхідною ознакою цих ситуацій є суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача й студента, транслятора й реципієнта соціальних цінностей, у процесі якої зміст певної цінності сприймається у вигляді емоційного динамічного образу, який пізніше, при долученні понятійно-розумового компоненту, трансформується в узагальнене уявлення належної поведінки й далі – у вольове переживання цільового характеру, що становить внутрішній зміст вчинку суб'єкта [2, с.42].

Оптимальними для формування ціннісних орієнтацій студентів визначено такі педагогічні умови, необхідність застосування яких у певній послідовності стимулюватиме процес формування й присвоєння ціннісних орієнтацій: організація й стимулювання рефлексивної діяльності студентів для орієнтації на ті чи інші цінності; розроблення й упровадження спеціального курсу знань, що інформує про цінності; використання діалогових технологій у процесі роботи з формування ціннісних орієнтацій. Із цього приводу варто зауважити, що наш досвід роботи зі студентами показує, що не варто прагнути вирішувати окремі питання (професійної підготовки, моральної стійкості, уміння дотримуватись законів тощо), не сформувавши вміння розмірковувати над непростими проблемами сучасного життя й діяти в ньому, орієнтуючись на загальнолюдські цінності й своє вдосконалення.

Отже, ми виділяємо наступні принципи формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів інформатики:

- принцип аксіологічності, який передбачає загальну спрямованість процесу навчання та виховання майбутніх учителів інформатики на формування у них ціннісних орієнтацій;
- принцип міждисциплінарності (інтегративності) передбачає таку побудову процесу навчання, яка забезпечувала б демонстрацію взаємозв'язку та взаємозалежності фахових комп'ютерних дисциплін (вивчення мов програмування, основ роботи з прикладним ПЗ, методики навчання інформатики, будови і принципів функціонування персональних комп'ютерів та комп'ютерних мереж);
- принцип системності, спрямований на створення умов для формування системи ціннісних установок;
- принцип доступності, який контролює проведення викладу матеріалу на такому рівні і такими методами, які ефективно забезпечать розуміння матеріалу студентами, як тільки нове знання буде засвоєне;
- принцип активності передбачає акцентування самостійної та рефлексивної діяльності студентів, бо тільки в активній усвідомленій діяльності людина може набути певні погляди та ціннісні установки тільки при власному їх осмисленні та переживанні;
- принцип емоційної насиченості навчально-виховного процесу передбачає активізацію професійно орієнтованого підходу до навчання;
- принцип спонукання до творчого самовираження, передбачає активізацію творчих здібностей студентів, залучення їх до творчих пошуків, продуктивної діяльності, самовдосконалення;
- принцип особистісної значимості знань передбачає усвідомлення незалежного погляду на світ техніки, власної системи поглядів та орієнтацій.

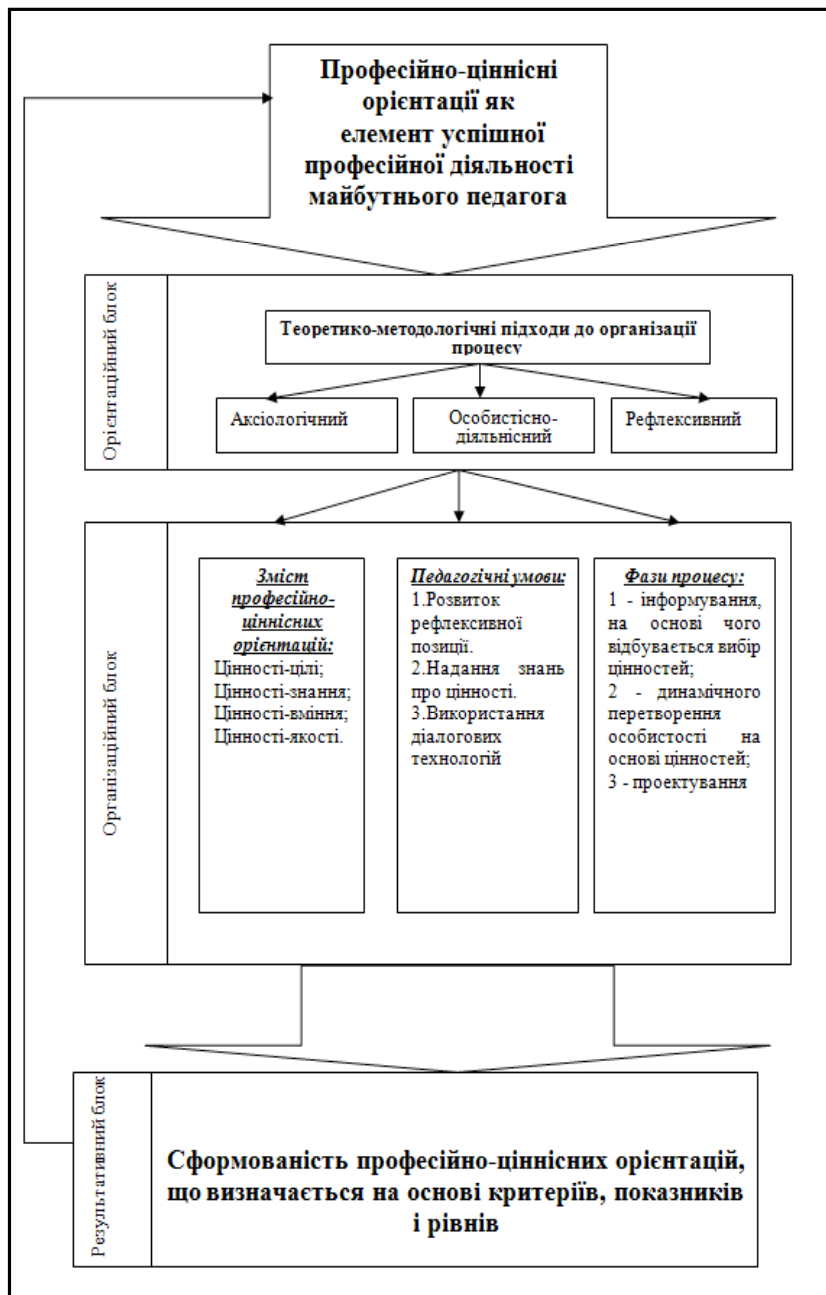

Рис. 1. Модель процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів

У ході дослідження з'ясовано, що сформовані професійно-ціннісні орієнтації сучасного фахівця є одним із найважливіших елементів успішної професійної діяльності, оскільки стимулюють його професійно-особистісний розвиток, активізуючи внутрішні механізми особистості (потреби, інтереси, мотиви, установки, відношення); відіграють стратегічну роль у поведінці та діяльності; визначають напрями професійної діяльності; коригують його діяльність за допомогою оцінок, орієнтацій та установок, забезпечуючи взаємозв'язок особистісного й предметного в діяльності на основі особистісної орієнтації.

З'ясовано, що професійно-ціннісні орієнтації майбутнього фахівця можна розглядати в контексті двох взаємозалежних складових частин: змістової та процесуальної. До змістової складової частини професійно-ціннісних орієнтацій студента внесено (рис.1):

а) цінності-цілі, які пов'язані зі ставленням до

майбутньої професії – мотиваційною сферою діяльності (наприклад, потреба налагодження комп'ютерної мережі класу);

б) цінності-знання, що визначають теоретичне наповнення діяльності (характеристики елементів ПК, будова ПК, види комп'ютерних мереж, способи передавання даних тощо);

в) цінності-вміння, що забезпечують практичний компонент діяльності (підключення і налаштування окремого ПК, комп'ютерної мережі);

г) цінності-якості, які визначають емоційний компонент діяльності.

Очевидно, система цінностей має орієнтувати майбутнього педагога в його професійної діяльності, регулює його відносини з учнями, колегами, а також є критерієм оцінки результатів професійно-педагогічної діяльності. Важливою особливістю, що визначає специфіку обраних цінностей майбутнього педагога, є реалізація свого особистісного потенціалу, визначення траєкторії та стратегії розвитку свого професійного і педагогічного становлення. Щодо становлення суб'єктності студента до професійно-педагогічної діяльності, то ми вважаємо такі цінності повинні бути домінуючими у загальному контексті професійно-педагогічному становлення студента: 1) орієнтація на особистість учня як домінуючу професійно-педагогічної діяльності; 2) орієнтація на знання як домінуючу навально-виховного процесу; 3) орієнтація на зовнішні показники результативності навчального процесу і власної педагогічної діяльності; 4) орієнтація на інноваційні педагогічні технології.

Таким чином, можна зробити висновок, що в процесі професійно-педагогічної діяльності студента відбувається не тільки розвиток ціннісно-особистісної сфери майбутнього педагога, інтелектуального зростання, а й пере-

творення його внутрішнього світу. Тому, аксіологічний компонент суб'єктності студента дозволяє розглянути професійно-педагогічну діяльність студента як реальну можливість формування суб'єктності студента, як створення умов самоорганізації майбутньої професійної діяльності, так і визначення перспектив та цілей на основі власних особистісних ціннісних орієнтацій, пошук варіантів суб'єктної реалізації педагогічних цілей та цінностей і, нарешті, усвідомлення особистісних і професійно-педагогічних цінностей.

Отже, в процесі дослідження ми дійшли висновку, що одним із найважливіших компонентів професійно значущих якостей учителя виступають професійно-ціннісні орієнтації, які слід цілеспрямовано формувати в студентів протягом усього періоду навчання у ВПНЗ, адже у формуванні особистості майбутнього фахівця ціннісні орієнтації визначають напрями і рівень активності та істотно впливають на професійні якості.

Література та джерела

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / В.Г.Алексеева // Психологический журнал. – 1984. – №5. – С.63-70
2. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д.Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С.124-129
3. Біла книга національної освіти України / за ред. В.Г.Кременя. – К.: Академія пед. наук України. – 2009. – 130 с.
4. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке / А.В.Брушлинский // Психологический журнал. – 1999. – № 5. – С.38-44
5. Бутківська Т.В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т.В.Бутківська // Цінності освіти і виховання. – К., 1997. – С.27-31
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. – Вид. друге, доп. й виправл. / С.У.Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
7. Здравомыслов А.Г. Общая социология. Хрестоматия / [сост. А.Г.Здравомыслов, Н.И.Лапин]; пер. В.Г.Кузьминов; под общ. ред. Н.И.Лапина. – М.: Высшая школа, 2006. – 783 с.
8. Климов Е.А. Психология профессионала: Избранные психологические труды / Е.А.Климов. – М.: МОДЭК, 1996. – 456 с.
9. Кон И.С. Психология старшеклассника / И.С.Кон – М.: Просвещение, 1980. – 191 с.
10. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник / Р.В.Павелків. – К.: Кондор, 2011. – 469 с.
11. Сергєєнкова О.П. Вікова психологія: навч. посіб. / [Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В.]. – К.: ТОВ «Центр учбової літератури». – 2012. – 384 с.

В статті описано систему цінностей майбутніх учителів інформатики. Показано, що зміст поняття «цінності» включає п'ять професійно-ціннісних якостей особистості: громадянські якості; ставлення до праці та професії; інтереси, схильності до певної сфери діяльності; спеціальні здібності; навички, знання, досвід. Виділено принципи формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів інформатики. Вияснено, що професійно-ціннісні орієнтації слід цілеспрямовано формувати у студентів впродовж всього періоду навчання, оскільки вони визначають напрям, рівень активності та суттєво впливають на професійні якості майбутніх учителів інформатики

Ключові слова: майбутній учитель інформатики, цінності, професіоналізм

The values system of future teachers of computer science has been described in the article. The content of "values" has been considered and it includes five personal qualities: civil quality; attitude to work and profession; interests, the propensity to some activity; special abilities; skills, knowledge, experience. The principles of formation of values of future teachers of computer sciences have been defined. The professionalism values of students are to be formed while learning, because it determines the direction, level of activity and significantly affects the professional quality of future teachers of computer sciences.

Key words: future teachers of computer science, values, professionalism

УДК 377.091.33:63

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ-АГРАРІЇВ: КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЕТАП

Герлянд Тетяна Миколаївна
м.Київ

У статті викладено результати діагностичного етапу дослідження реального стану сформованості загальноосвітньої компетентності; визначено основні підходи до реалізації відповідних умов щодо формування розглянутої у цьому контексті компетентності, виокремлено її чотири рівня; здійснено детальний аналіз практики з досліджуваної проблеми, який обумовлений багатогранністю висвітлюваного виду компетентності, як важливої якості особистості під час загальноосвітньої підготовки у професійно-технічних навчальних закладах аграрного профілю.

Ключові слова: діагностика, рівні, організація, загальноосвітня компетентність, методика.

Постановка проблеми. Потреба в реформуванні змісту сучасної системи професійно-технічної освіти України, перш за все, обумовлюється необхідністю забезпечення її спеціалістами, які мають високий рівень готовності до майбутньої професійної діяльності. Вона постає через те, що серед стратегічних положень, визначених Законом «Про професійно-технічну освіту» виокремлено завдання формування особистості конкурентноспроможного фахівця високої якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених (О.Є. Антонова, В.П. Беспалько, О.А. Дубасенюк, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, О.Є. Ломакіна, А.К. Маркова, В.М. Монахов, Н.Г. Ничкало, Є.М. Павлютенков, А.І. Пискунов, М.В. Розов, В.О. Сластьонін та ін.) приділяють велику увагу формуванню готовності майбутніх кваліфікованих робітників до професійної діяльності. Питанням інтеграції компонентів особистості майбутнього професіонала у процесі навчання у закладах професійно-технічної освіти присвячено чисельні праці П.Г. Лузана, В.М. Манька, О.І. Пометун, Л.П. Пуховської, О.Б. Тарнопольського та багатьох інших.

На сучасному етапі, використовуючи оптимальні діагностичні методики, вчені здійснюють дослідження готовності учнів до майбутньої професійної діяльності у контексті формування ключових компетентностей їхньої особистості, але проблема такого виду як загальноосвітня компетентність (ЗОК) раніше ґрунтовно не досліджувалася. Також нами не знайдено розробленого комплексу педагогічних діагностик, який би допоміг з'ясувати рівневу ступінь сформованості цього складного особистісного утворення. Тому актуальність нашого дослідження цього феномену не викликає сумніву.